

ВІДГУК

офіційного опонента докт. філол. наук, доц. Г. В. Лещенко
на дисертацію Цапів А.О. «Поетика наративу англійськомовних
художніх текстів для дітей», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови

Рецензоване дослідження А. О. Цапів присвячене **актуальній** і надзвичайно цікавій темі – встановленню й опису способів конструювання різних типів художніх наративів для дітей та вивченню своєрідності системи поетологічних засобів творення таких текстів. Попри існування широкого кола робіт, сфокусованих на різноманітних аспектах художньої літератури для дітей (див. Nikolajeva 1996, 2000, 2016; Nodelman 1996, 2005; Shavit, 1986; Painter, Martin & Unsworth 2012 та ін.), питання про виопрацювання комплексної методики наративного аналізу художніх текстів, орієнтованих на дитячу читацьку аудиторію, до цього часу залишалося відкритим. Саме цю «методологічну лакуну» й намагається заповнити дисертантка, пропонуючи свій оригінальний погляд на вирішення цієї проблеми в контексті сучасних тенденцій когнітивної теорії тексту, наратології, когнітивної лінгвістики і стилістики, з урахуванням мультимодальної наративної специфіки художніх текстів для дітей.

Метою дисертаційного дослідження А. О. Цапів є визначення лінгвокогнітивних, лінгвокультурологічних та мультимодальних особливостей поетики художніх наративів для дітей, зокрема англійських, американських та австралійських літературних творів XIX-XXI ст. Виходячи з цього, авторка формулює низку **завдань**, спрямованих на досягнення ключової **задачі** наукового пошуку – розробки комплексної методики поетико-наратологічного аналізу художніх текстів для дітей, що дозволяє встановити і схарактеризувати наративні прийоми мультимодального наративного конструювання різних типів текстів та побудувати домінантні моделі нарації англійських, американських і

австралійських творів для дітей, зафіксувавши при цьому їхні культурологічні особливості.

На основі **теоретичного узагальнення** цілого спектру наукових знань у сфері класичної теорії наративу (Женетт 1998; Шмід 2003; Bal 2017; Prince 1982) та когнітивної наратології (Ryan 2001; Fludernik 1996; Herman 2007, 2009), мультимодальної лінгвістики (Kress 2000, 2010, 2012; Kress & Leeuwen 2001, 2006), мультимодальної стилістики (Norgaard 2018) та мультимодального конструювання наративних текстів (Gibbons 2010; Norgaard 2010; Toolan 2016; Herman 2010) дисертанткою було здійснено інтегроване переосмислення найбільш актуальних дискусійних проблем наратологічних студій, що зумовило, в першу чергу, формування потужної методологічної бази власне самого дослідження, а в другу – сприяло розбудові концептуально-методологічного апарату теорії наративу за рахунок розгорнутого витлумачення деяких, поки що незвичних для широкої академічної спільноти, термінів (наприклад, «наративна імерсія», «адинатоновий наратив», «етнонаратив», «нараепізодичний маркер» тощо).

Наукова новизна дисертаційної роботи А. О. Цапів не викликає заперечень, оскільки матеріал дослідження свідчить про започаткування *нового* напрямку сучасної наратології – *поетологічної наратології*, фундаментальним принципом якої є розуміння поетики наративу як системи лінгвальних засобів, які, з одного боку, беруть участь у процесі конструювання власне самої історії про події, а з іншого – сприяють формуванню особливого естетико-етичного впливу на читача (в нашому випадку – читача-дитину). Крім того, дисертанткою було *вперше* побудовано ігрові моделі нарації, які отримали відповідні назви – Квест, Карусель, Пазл та Криве дзеркало, та *вперше* запропоновано класифікацію художніх наративів для дітей, яка спирається на два формально-змістовні критерії – (1) домінантності певного семіотичного модусу в процесі конструювання наративу та (2) домінантності певного типу ігрової моделі оповіді.

Успішному досягненню мети і завдань дисертаційної роботи сприяло застосування сучасних **методів аналізу** та достатнього за обсягом **матеріалу дослідження**, представленого англомовними художніми текстами із відносно рівним обсягом (1511 ум. стор. англійських художніх текстів, 1230 ум. стор. американських художніх текстів і 1242 ум. стор. австралійських художніх текстів) загальною кількістю 2983 ум. стор. (165, 9 др. арк.). Розроблений і ретельно описаний алгоритм дослідження та комплексна методика аналізу, застосована дисертанткою, визначають **обґрунтованість** наукових положень і висновків, забезпечують **переконливість** і **достовірність** отриманих результатів.

Теоретичне значення роботи обумовлюється її внеском у подальше вивчення поетики художнього тексту і розбудову низки сучасних напрямів теорії наративу і суміжних з нею дисциплін: когнітивної і мультимодальної наратології, когнітивної поетики, мультимодальної стилістики, жанрології тощо. Окрім цього, запропонований дисертанткою поетологічно-наратологічний підхід до вивчення художніх наративів слугує вирішенню загальної проблеми уніфікації концептуально-методологічного інструментарію наратології, оскільки може бути екстрапольований на вивчення художніх наративів інших жанрів.

Практичне значення дисертації містить можливості її використання у викладанні курсів із стилістики англійської мови, інтерпретації тексту, загального мовознавства, курсах з лінгвокраїнознавства, літератури Англії та США, спецкурсах з лінгвокультурології, жанрології, наратології, психолінгвістики. Матеріали і висновки роботи також можуть бути застосовані у наукових дослідженнях студентів і аспірантів.

Апробацію результатів дослідження здійснено на 12 міжнародних конференціях, міжнародному лінгвістичному симпозіумі, конференції з міжнародною участю та 5 всеукраїнських конференціях. Основні положення дисертації висвітлено у 32 наукових публікаціях, які вийшли друком у фахових

виданнях України і зарубіжних виданнях та у збірках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій, загальним обсягом 11,07 др. арк.

Структура дисертації є чіткою, збалансованою і логічно вибудованою, що дозволяє дисертантці покроково вирішувати поставлені завдання. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (516 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу та додатків.

У **першому розділі** *«Теоретичні засади дослідження поетики наративу англійськомовних художніх текстів для дітей»* закладається теоретичне підґрунтя дисертаційної роботи. А. О. Цапів демонструє філологічну та загальнонаукову ерудицію, висвітлюючи домінантні тенденції у науковій рефлексії стосовно ключових понять наратології і теорії літератури. Зважаючи на об'єкт дослідження, особливу увагу приділено характеристиці художніх текстів для дітей: в роботі систематизовано їх вікову, жанрову та наративну специфіку; окреслено міждисциплінарний контекст вивчення природи цих текстів в межах класичної, когнітивної, феміністичної, інтермедіальної та мультимодальної наратології; обґрунтовано новий підхід до аналізу поетики наративів подібного типу.

У **другому розділі** *«Методологія дослідження поетики наративу англійськомовних художніх текстів для дітей»* представлено теоретико-поняттєвий апарат дослідження; розроблено класифікацію типів художніх наративів для дітей; запропоновано методику поетико-наратологічного аналізу англійськомовних художніх текстів для дітей, яка включає чотири етапи: 1) рефлексивний (сфокусований на сюжетно-композиційному аналізі власне наративу, з урахуванням культурологічного контексту його створення і функціонування); 2) наратологічно-інтерпретативний (передбачає визначення і характеристику персонажів, а також ідентифікацію художнього часу і простору подій, що розгортаються у наративі); 3) наратологічно-конструювальний (спрямований на виявлення типу наратора, нарататора та фокалізатора подій);

4) етап наративного моделювання (передбачає побудову моделі нарації, за якою відбувається конструювання аналізованого наративу).

У третьому розділі *«Вербальні та невербальні засоби творення поетики наративу англійськомовних художніх текстів для дітей»* виявлено, схарактеризовано та упорядковано лінгвостилістичні засоби та наративні прийоми творення поетики мультимодальних наративів для дітей; за домінуючим семіотичним модусом вирізнено й продемонстровано (1) візуально-вербальні, (2) вербально-візуальні, (3) графічно-вербальні, (4) вербально-графічні та (5) вербальні наративи.

У четвертому розділі *«Моделі нарації англійськомовних художніх текстів для дітей»* визначено домінантні ігрові моделі, за якими будуються англійські, американські та австралійські художні наративи для дітей. За домінуючим типом ігрової моделі виокремлено (1) наратив «догори дригом», (2) пригодницький, (3) пазловий, (4) феміністичний, (5) адинатоновий наративи, а також (6) етнонаратив.

Загалом автореферат і публікації А. О. Цапів відбивають зміст дисертації. Виклад основних положень не викликає сумнівів, а ретельний опис прикладів забезпечується солідною ерудованістю і теоретичною підготовкою авторки роботи. Окрім цього, у дисертаційній роботі А. О. Цапів міститься цікавий пізнавальний матеріал з історії, лінгвокультурології, теорії літератури, психології, що також розширює «когнітивну базу» адресата.

Водночас, як і кожна наукова розвідка, дисертація, що розглядається, не позбавлена деяких дискусійних питань:

1. У висновках до першого розділу авторка надає визначення художнього наративу для дітей як «історії, в якій у художньому часі і просторі розгортається і завершується певна художня подія з антропними та / або антропоморфними персонажами, що репрезентується крізь призму фокалізатора-дитини і оповідається наратором-дорослим» (с. 115). На мій погляд, характеристика наратора як виключно дорослої людини є доволі

категоричною, оскільки в термінах сучасної наратології під **натором** як оповідною інстанцією (за В. Шмідом) розуміється адресант фіктивної комунікації (оповідач або розповідач), який створює текст із відповідною структурою, здійснює оповідь і виражає своє ставлення до неї. В якості натора може виступати і протагоніст, і один з другорядних персонажів, і простий спостерігач (тоді йдеться про експліцитного натора), або натор може дистанціюватися від оповіді, виконуючи функцію всюдисущного і всезнаючого суб'єкта (імпліцитний натор), майже впритул наближаючись до образу автора, але не зливаючись із ним. Тому видається доцільним не обмежувати фігуру натора віковим чинником, адже роль оповідача може виконувати, наприклад, персонаж-дитина. Натора також слід відмежовувати і від диктора (аніматора, медіатора), який лише презентує оповідь, але не структурує її.

2. Друге зауваження стосується побажання чіткішого формулювання одного з ключових термінів роботи – наративу, який подекуди потрактовується як «історія про події» (с. 30, 64, 75, 80). Оскільки це поняття має цілий спектр різноманітних тлумачень, що вочевидь пояснюється фундаментальністю власне самого поняття, то в деяких концепціях (роботи російських формалістів, праці Ж. Женнетта, С. Четмена та ін.) розмежування понять «історія» (*story or fable*), «сюжет» (*plot*), «дискурсивна репрезентація» (*discourse representation*), «нратив» (*narrative*) має принциповий характер. Тому, на мою думку, для уникнення розбіжностей в інтерпретації терміну доцільніше визначати нратив не як «історію про події», а як «репрезентацію історії про події» (див. роботу Ф. Джаннідіса «Нратологія і нратив», 2003), оскільки одна й та сама історія може бути розказана у безліч різних способів і «упакована» в різні семіотичні «обгортки».
3. Наступний коментар стосується класифікації нративів за домінуючим типом ігрової моделі оповіді, яких було вирізнено чотири – Квест, Пазл, Карусель, Криве дзеркало (с.130-131). Достатньо великий обсяг роботи,

виконаний дисертанткою з ідентифікації моделей для кожного з текстів матеріалу дослідження, обумовлює зацікавленість у критеріях такого розподілу: що саме лежить в основі такого розмежування? Як на мене, цей кропіткий етап опрацювання фактичного матеріалу незаслужено залишився невисвітленим у роботі і потребує окремого роз'яснення.

4. Виокремлення шести типів наративів, представлених у роботі (с. 131), не викликає зауважень, оскільки кожен з них, безперечно, характеризується певною специфікою, актуалізованою у самій назві, але термін «пазлові наративи» збігається із назвою власне ігрової моделі – Пазл, що нивелює його своєрідність. Ще один коментар стосується терміну «феміністичний наратив»: його використання автоматично породжує думку про «маскулінність» решти наративів, що навряд чи відповідає дійсності. З іншого боку, попри те, що в основі цього типу наративів лежить історія успіху жінки / дівчинки-героїні, чи можна стверджувати, що історії успіху чоловіка / хлопчика-героя будуються за якоюсь іншою моделлю?
5. Останнє запитання стосується лінгвокультурологічних особливостей аналізованих художніх наративів і є дотичним, радше, до сфери психології читання. На Вашу думку, чи буде відрізнятися в процесі читання художнього етнонаративу читацька рецепція австралійської дитини від сприйняття тексту дитиною-читачем, що мешкає на іншому континенті?

Підсумовуючи, хочу зазначити, що висловлені зауваження та коментарі, насамперед, мають дорадчий характер, закликають до дискусії і спрямовані на подальше удосконалення цієї дійсно цікавої роботи і не стосуються принципових концептуальних положень дисертації. Вони свідчать про вагомість проведеного дослідження і релевантність отриманих результатів.

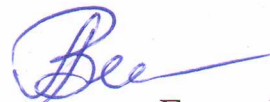
На підставі ознайомлення з дисертацією, авторефератом та основними публікаціями вважаю, що дисертаційне дослідження А. О. Цапів «Поетика наративу англійськомовних художніх текстів для дітей» повною мірою відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого

Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12 2015 р. та № 607 від 15.07 2020 р., а її авторка, **Алла Олексіївна Цапів**, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики

Черкаського державного технологічного університету

Ганна ЛЕЩЕНКО

Підпис докт. філол. наук, доц. Лещенко Г. В. засвідчую.

Вчений секретар Черкаського державного
технологічного університету

Ірина МИРОНЕЦЬ

Відгук одержано 14.09.2020р.

Вчений секретар спецради Мр. Т.Т. Морозова